

ריכוז ממצאי ביקורת רוחב בנושא גילוי ודיווח בדבר סיכוני איכות סביבה

בתאגידים מדווחים

ספטמבר 2024

המסגרת הנורמטיבית

סעיף 8א לתקנות ניירות ערך (דו"חות תקופתיים ומיידיים), התש"ל-1970 קובע, כי "בדוח התקופתי יובאו תיאור התאגיד והתפתחות עסקיו כפי שחלו בשנה האחרונה, בהתאם לפרטים ולעקרונות שבתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף".

סעיף 39 לתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף (פרטי התשקיף וטיוטת התשקיף- מבנה וצורה), התשכ"ט-1969 (להלן: "תקנות פרטי תשקיף") מסדיר את חובות הגילוי ביחס לגורמי סיכון של תאגיד. במסגרת זו נקבע כי יובא סיכום קצר של האיומים, החולשות וגורמי הסיכון האחרים של התאגיד, הנובעים מסביבתו הכללית, מן הענף ומן המאפיינים הייחודיים שבפעילותו, וכי יש להסביר באופן ברור את השפעתם המיוחדת של סיכונים אלו על התאגיד. כן נקבע כי יש להציג את גורמי הסיכון על פי טיבם – סיכוני מקרו, סיכונים ענפיים, סיכונים מיוחדים לחברה, ולדרגם בקטגוריות על פי השפעתם, ככל שניתן לגבי כל גורם סיכון, לדעת ההנהלה, על עסקי התאגיד (השפעה גדולה, בינונית וקטנה).

בנוסף, סעיף 28 לתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף עוסק באופן ממוקד בסיכונים סביבתיים ודרכי ניהולם, וקובע את חובת הגילוי אותו נדרש תאגיד מדווח לכלול במסגרת תיאור עסקיו בהקשר זה, ובכלל זה כדלקמן:

- תיאור הסיכונים הסביבתיים אשר להם/ צפויה להיות להם השפעה מהותית על התאגיד, תיאור השלכות מהותיות על החברה שיש להוראות דין הנוגעות לאיכות הסביבה וחלות על התאגיד, לרבות על ההשקעות ההוניות, הרווח והמעמד התחרותי של התאגיד.
- פרטי אירועים הקשורים בפעילות בתאגיד ואשר גרמו/ צפויים לגרום לפגיעה בסביבה ולהשפעה מהותית על התאגיד.
- תיאור הליכים משפטיים או מנהליים מהותיים הקשורים עם איכות הסביבה, אשר התאגיד או נושא משרה בכירה בו צד להם, ותוצאות הליכים כאמור שהסתיימו בשנה שקדמה למועד פרסום התשקיף.
- פירוט מדיניות התאגיד בניהול סיכונים סביבתיים אשר יש או צפויה להיות להם השפעה מהותית על התאגיד, אופן מימושה ואופן הפיקוח עליה, לרבות האמצעים שבהם נוקט התאגיד להפחתת סיכונים אלו.

- פירוט עלויות סביבתיות מהותיות החלות על התאגיד לרבות סכומים שנפסקו, והפרשות אשר הוכרו בדוחות הכספיים.

הגדרת סיכונים סביבתיים

סיכונים סביבתיים מוגדרים במסגרת סעיף 28 לתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף כ- "סיכונים אשר התאגיד חשוף להם עקב פגיעה בסביבה". פגיעה אפשרית בסביבה מתוארת בסעיף זה כ- "השפעה שלילית על הסביבה לרבות על בריאות בני אדם, הנובעת בין השאר משימוש בחומרי גלם, מתהליכי ייצור, מהמוצרים שהתאגיד מייצר או מהשירותים שהוא מעניק, ובכלל זה: זיהום אוויר, קרקע ומקורות מים (לרבות מי ים ומי תהום); פליטה, שפיכה, טיפול, אחסנה, הובלה, יבוא, יצוא, טיהור, מיחזור, שריפה והטמנה של מזהמים, פסולת או חומרים מסוכנים; קרינה ומטרדי ריח ורעש והשפעה על שינוי האקלים".

אם כן, ככלל, סיכונים סביבתיים עוסקים בממשקי הארגון אל מול הטבע, המהווים סיכון פוטנציאלי או ממשי לפעילות העסקית, לביצועים הפיננסיים ולעיתים אף למוניטין של חברה, הנובע מהשפעות סביבתיות שליליות כתוצאה מפעילותה, מוצריה או שירותיה, או מהשפעות שינויי אקלים על פעילותה. התממשות של סיכונים אלו עלולה להוביל להשבת עלויות סביבתיות על החברות¹, הכוללות: תשלום קנסות, תשלום עבור תיקון מפגעים, תביעות אזרחיות, פגיעה תדמיתית ולעיתים אף הפסקת קווי פעילות.

מקובל לשייך סיכונים אלו לקבוצות, כמפורט להלן:

סיכונים סביבה – חשיפה של תאגיד לסיכונים אלו באה לידי ביטוי, כאמור, בנזקים סביבתיים העלולים להיגרם כתוצאה מפעילותו העסקית (למשל, זיהום אוויר ומים, זיהום קרקע, הפחתת המגוון הביולוגי וכדומה) וכן בהשפעות אפשריות של הסביבה עצמה על פעילותו העסקית. כך למשל, תהליכי ייצור של בדים בחברות אופנה כרוכים לעתים בשימוש בכימיקלים מזהמים ובצריכת מים גבוהה. תעשיות המשתמשות באריזות פלסטיק חשופות לשינויי רגולציה המשיתה מגבלות על שימוש בפלסטיק חד פעמי. חברות נדל"ן ובינוי עלולות לגרום לזיהום קרקע ומקורות מים, וכן למפגעי רעש ואבק כחלק מתהליכי הבנייה והפיתוח, וזאת בנוסף לשימוש בחומרים מסוכנים כמו אסבסט המהווים סיכון סביבתי ובריאותי. חברות לייצור אלקטרוניקה המתמחות בייצור ועיבוד מתכות כמו סוללות ורכיבים אלקטרוניים אחרים, עלולות לייצר פסולת רעילה ומסוכנת שקשה למחזר ואף לגרום לזיהום מים ועוד כהנה וכהנה.

סיכונים אקלים² – מורכבים משתי קבוצות סיכונים מרכזיות – סיכונים מעבר וסיכונים פיזיים: סיכונים מעבר הם סיכונים לפגיעה בפעילות כלכלית או בערכי נכסים, למשל עקב אסדרת אקלים ומעבר לכלכלה דלת פליטות גזי חממה. החלת חקיקה חדשה בתחום הסביבתי, ובפרט מיסוי בגין פליטות גזי חממה, עלולים לייקר את מחירי האנרגיה ולהשית עלויות משמעותיות על חברות המתבססות עליהם בפעילותן העסקית, או לחלופין על חברות שגורמות, כתוצאה מאופי פעילותן,

¹ כהגדרתן בסעיף 28(א) "עלויות והשקעות שבהן נשא או צפוי לשאת התאגיד בשל פעולות שננקטו או שצפויות להינקט על ידו או על ידי מי מטעמו או על ידי צד שלישי בעבורו בקשר עם הטיפול בסיכונים הסביבתיים של התאגיד".

² כמפורט בסעיף 1 במסמך שפורסם על ידי TCFD ביוני 2017.

לפליטת גזי חממה בהיקף משמעותי. כך לדוגמא, חברות טכנולוגיה הצורכות כמויות גדולות של חשמל לקירור שרתי מרכזי נתונים וכדומה יאלצו להתמודד עם התייקרות עלות הייצור וחברות תחבורה ולוגיסטיקה יידרשו להעריך כחלק מהמודל העסקי שלהן את היקף המיסוי בו יידרשו לשאת בגין פליטות גזי החממה מרכבים וספינות המצויים תחת אחזקתן. שינויי מודל העלויות כתוצאה משינוי החקיקה, אף יכול לגרום לירידת ערך ההשקעה בחברות המושקעות בתעשיות מזהמות או תעשיות המתבססות על צריכת אנרגיה מוגברת של פחם ונפט.

סיכונים פיזיים הם סיכונים לנזקים עקב אירועי אקלים וסביבה קיצוניים, כגון רעידות אדמה, גלי חום, הוריקנים, יובש, הצפות ועליית פני הים. דוגמאות לכך ניתן למצוא באתרי נופש המצויים סמוך לחופי ים וחשופים לסיכון של עליית פני הים, ובאתרים הממוקמים באזורים 'מועדים' לרעידות אדמה. רשתות שיווק ומזון חשופות לסיכון של קשיי אספקה סדירה ותנודתיות במחירי מוצרים וברווחיות כתוצאה מפגיעה ביבולים חקלאיים בשל אירועי אקלים כמו בצורות, הצפות, התרבות מזיקים חדשים ועוד.

תמורות רגולטוריות בתחום הגילוי והדיווח בהיבט הסביבתי

בשנים האחרונות אנו עדים למגמה עולמית של הרחבת הגילוי בדיווחים של חברות ציבוריות להיבטים שהם מעבר להיבטים הפיננסיים, הכוללים היבטי ממשל תאגידי, קבלת החלטות, התנהלות, וכן הרחבת הדיווח בנושאי מעורבות חברתית, קהילה ואיכות סביבה, במטרה לאפשר לציבור המשקיעים לקחת בחשבון שיקולי סביבה, חברה וממשל בתהליך קבלת החלטות ההשקעה שלהם, ולבצע השקעות אחראיות.

כך למשל, בחודש יוני 2023 פרסם ארגון התקינה החשבונאי הבינלאומי ("IFRS") שני תקני דיווח חדשים המקדמים סטנדרטיזציה ואחידות של דיווחי ESG בדוחות הכספיים³. בנוסף, לאחרונה אישרה רשות ני"ע האמריקאית כללי גילוי בנושא אקלים לחברות ציבוריות בארה"ב⁴. הכללים החדשים מרחיבים את דרישות הגילוי מחברות רשומות בבורסה, ודורשים מהן לראשונה לספק מידע בדוחותיהן הפומביים על סיכוני אקלים, הערכת ההשלכות הפיננסיות על התאגיד, התכניות להתמודדות עם סיכונים אלו ויישומן ומעורבות הדירקטוריון בנושא ובפיקוח עליו.

בנוסף לאמור, בחודש מאי 2024 פורסמה על ידי הנציבות האירופית דירקטיבה המענגת חובות גילוי ודיווח ביחס לסיכונים וההזדמנויות הפיננסיות הנובעים משינויי אקלים ובעיות קיימות אחרות, ובתוכן חובת גילוי ודיווח על פליטות פחמן מסוג 3 SCOPE⁵. נוכח ריבוי הפליטות שמקורן בשרשרת האספקה הארגונית בכללותה, הרי שעיון של חובות כאמור הינו בר השפעה על חברות ישראליות המקיימות ממשקי ספק/ לקוח או לחלופין מנהלות קשרי משקיעים עם חברות מאירופה או ארה"ב.

³ תקן IFRS S1 מחייב דיווח על אודות הממשל, האסטרטגיה, ניהול הסיכונים והמדדים והיעדים של החברה ביחס לכל סוגיה מהותית שלה בתחומי ה-ESG. תקן IFRS S2 מחייב את החברות בדיווח דומה על אודות תחום האקלים.

⁴ [כללי הגילוי](#).

⁵ Scope 3 - מכלול הפליטות שנגרמות כתוצאה משרשרת האספקה של הארגון, לרבות פליטות כתוצאה מפעילות בנכסים שאינם בבעלות הארגון, אך נגרמת כתוצאה מפעילות הארגון. הדיווח על פי מתכונת גילוי זו יערך לראשונה בשנת 2025, בגין שנת הכספים 2024.

ביקורת רחב בנושא גילוי ודיווח בדבר סיכוני איכות סביבה בתאגידים מדווחים

לאור חשיבות נאותות השקיפות והגילוי בכל הקשור לסיכוני איכות סביבה, יחידת הביקורת במחלקת ביקורת ואכיפה, בשיתוף עם מחלקת תאגידים ("סגל הרשות"), ערכה ביקורת רחב בנושא גילוי ודיווח בדבר סיכוני איכות סביבה בתאגידים מדווחים. הביקורת נערכה הן על בסיס ניתוח הדוחות התקופתיים של מדגם תאגידים מדווחים המשתייכים למגוון ענפי בורסה ופעילויות ("חברות המדגם"), והן באמצעות שאלונים ("שאלון רחב" ו"שאלון עומק", להלן: "השאלונים") אשר הופצו בקרב חברות המדגם. השאלונים התייחסו למידת היערכותם של התאגידים לזיהוי וטיפול בסיכוני סביבה בשנים 2021 – 2022, ונאותות הדיווח והגילוי על אודותיהם בדוחות התקופתיים.

במסגרת הביקורת נבחנו מספר היבטים הנוגעים לסיכוני סביבה, ובין היתר: נאותות הגילוי האיכותי והכמותי הניתן בדוחות הכספיים ועמידתו בדרישת הדין, וכן התשתית הקיימת בתאגיד להבטחת נאותות ושלמות הגילוי בדוחות הכספיים בהתייחס לסיכוני סביבה הכוללת, בין היתר, מדיניות מוסדרת בנושא, אופן הפיקוח על יישומה ומידת האפקטיביות שלה, המתודולוגיה לבחינת והערכת הסיכונים הסביבתיים אשר יש/ צפויה להיות להם השפעה מהותית על התאגיד, אופן בחינת הצורך בגילוי ביחס לסיכונים אלו ועוצמתם ואופן בחינת מהותיות ההשלכות של הוראות הדין על כלל ענייניו של התאגיד.⁷

דוח ריכוז ממצאים זה מפרט סוגיות מרכזיות שעלו במסגרת הביקורת, וזאת במטרה לשקף בפני התאגידים את עמדות סגל הרשות בנושא גילוי ודיווח הנוגעים לסיכוני איכות סביבה, ולתרום לשיפור התנהלותם ולטיוב הנתונים המדווחים בהתאם להוראות הדין.

⁶ שאלון רחב הופץ בקרב מדגם של 445 תאגידים מדווחים ונועד לספק בעיקר מידע תהליכי וסטטיסטי הנוגע להערכה וניהול של סיכוני הסביבה על ידם. שאלון עומק הופץ בקרב מדגם מצומצם של 27 תאגידים, ונועד לספק מידע מעמיק ורחב יותר בנושאים אלו, הנשען על אסמכתאות והרחבות שנתקבלו מהתאגידים.

⁷ כגון: השקעות הוניות, רווח, מעמד תחרותי ועוד; השלכות אירוע או עניין הקשור בפעילות התאגיד ואשר גרם או צפוי לגרום לפגיעה בסביבה וכן השלכות הליכים משפטיים/ מנהליים הקשורים לאיכות הסביבה ואשר התאגיד (או נושא משרה בכירה בו) צד להם.

ממצאי הביקורת ועמדות סגל הרשות לגביהם

1. גילוי איכותי וכמותי ודירוג סיכוני סביבה הלכה למעשה

1.1 גילוי בנוגע לסיכונים סביבתיים

סיכוני סביבה עשויים להיות בעלי השלכה מהותית על פעילותו העסקית של תאגיד, וככל שכך, הכללת מידע כמותי ואיכותי על חשיפתו לסיכונים אלו ודרך ניהולם הינה מתחייבת, ורלוונטית עבור כלל המשקיעים.

חובות הגילוי הנדרש בנוגע לסיכונים סביבתיים וכן בנוגע לדירוג סיכונים שחלים בפעילות התאגיד – וביניהם בנושאי סביבה, אם אלו זהו כסיכון רלוונטי על ידי התאגיד, נקבעו על ידי המחוקק באמצעות סעיפי החוק הבאים:

- סעיף 28 לתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף מעגן חובה להכללת מידע סביבתי בדיווחים התקופתיים של תאגידים מדווחים, לרבות מידע על אודות סיכונים סביבתיים מהותיים, דרכי ניהולם, ודיווח על המדיניות לניהול סיכונים אלו
- סעיף 39 לתוספת זו קובע כי יש להציג את גורמי הסיכון על פי טיבם, ולדרגם בקטגוריות על פי השפעתם על עסקי התאגיד (השפעה גדולה, בינונית וקטנה).

מבדיקת הדוחות התקופתיים של חברות המדגם לשנת 2022 עולה, כי כ-70% מהחברות סיפקו פירוט על סיכונים סביבתיים הרלוונטיים לפעילותן תחת הפרק "סיכונים סביבתיים ודרכי ניהולם". 56% מתוך חברות אלו⁸, לא דירגו את השפעת הסיכונים הללו על עסקיהן תחת פרק "דיון בגורמי סיכון". יתר החברות (כ-30% מכלל חברות המדגם) כלל לא התייחסו לסיכונים אלו בדוחותיהן הכספיים בנימוק של היעדר רלוונטיות לפעילות החברה.

יצוין כי רוב חברות המדגם, כפי שיפורט בהמשך, לא ביצעו כלל תהליכי הערכה של סיכוני סביבה או כל פעילות שמטרתה בחינת הרלוונטיות של סיכונים אלו לפעילות החברה, ולפיכך יתכן כי אמירות בדבר היעדר רלוונטיות של סיכוני סביבה לפעילות החברה, משקפות את עמדת החברה הנובעת מהיכרות בלתי מספקת עם עולם סיכוני הסביבה ו/או הגישות הקיימות ביחס לאופי הסיכונים הרלוונטיים לגילוי בדוחות.

עמדת הסגל

על התאגידים המדווחים לפעול לעמידה בחובות הגילוי שנקבעו כאמור, ולספק במסגרת הדוחות התקופתיים מידע על הסיכונים הסביבתיים הרלוונטיים לפעילותן, לרבות דירוג השפעת הסיכונים תחת פרק "דיון בגורמי סיכון".

לשם הגשמת תכלית זו, מומלץ כי התאגידים יפעלו למיסודם של תהליכים אשר יבטיחו זיהוי מקיף של כלל סיכוני הסביבה הרלוונטיים לתאגיד, לרבות הערכה מבוססת באשר להשלכות סיכונים אלו ומידת השפעתם על התאגיד לצורך דירוגם במסגרת הדוחות.

לעניין זה ראה גם סעיף 2.2 לריכוז ממצאי הביקורת.

⁸ המהוות 41% מכלל חברות המדגם.

1.2 גילוי בנוגע להשפעת האקלים על החברה

סעיף 39 לתוספת הראשונה תקנות פרטי תשקיף קובע, כאמור, כי במסגרת הדוחות התקופתיים נדרש לתת ביטוי לאיזונים, לחולשות ולגורמי הסיכון האחרים של התאגיד, הנובעים מסביבתו הכללית, מהענף אליו הוא משתייך ומהמאפיינים הייחודיים בפעילותו.

מעבר להשפעה הפוטנציאלית השלילית של פעילות תאגיד על סביבתו בהיבטים של שינוי האקלים, ישנם סיכונים פוטנציאליים כתוצאה משינויי אקלים על פעילות התאגיד. השפעות אלו הן רבות ומגוונות, וכוללות בין היתר: שיבושים בשרשרת האספקה, עלויות תפעול מוגברות, נזקי תשתית, מחסור במים, התמודדות עם שינויים רגולטוריים הנובעים משינויי האקלים, עלויות ביטוח, זמינות משאבים ועוד כהנה וכהנה. הצורך לבחון את הסיכונים הפוטנציאליים משני צדי המתרחס משקף מתודולוגיה מקובלת בעולם, המכונה "גישת המהותיות הכפולה".

בהקשר זה נציין כי במסגרת השאלונים, נשאלו חברות המדגם על מתן ואופן הגילוי בדוחות התקופתיים האחרונים בכל הנוגע להשפעת סיכוני אקלים, ככל שזו מהותית. 82% מהחברות ציינו כי לא ניתן גילוי על אודות השפעת סיכוני האקלים על החברה, בהיעדר רלוונטיות לפעילותן. נימוק זה ניתן, במספר לא מבוטל של מקרים, על ידי חברות אשר לא ביצעו הערכת סיכונים או שביצעו הערכת סיכונים אשר לא כללה התייחסות להיבט של השפעת הסביבה על פעילות החברה, כך שיתכן שביצוע הערכת סיכונים בעניין זה הייתה מביאה בחלק מהמקרים למסקנה אחרת.

עמדת הסגל

לעמדת סגל הרשות, בבוא הנהלת החברה לדרג ולכמת את ההשפעה הפוטנציאלית של שינויי האקלים על פעילותה, עליה לפעול לקיום הליך סדור להערכת כלל השלכות הנובעות מהתממשות סיכוני אקלים כחלק מהליך זיהוי והערכת סיכוני סביבה.

1.3 גילוי כמותי בדוחות התקופתיים

סעיף 28(ז) לתוספת הראשונה בתקנות פרטי תשקיף קובע, כי על תאגיד לספק פרטים בדבר עלויות סביבתיות החלות עליו, ככל שאלו מהותיות. כך נקבע, בין השאר, כי על תאגיד לציין את "הסכום הכולל של עלויות סביבתיות שנשא בהן התאגיד בכל אחת מתקופות הדיווח תוך הפרדה, ככל האפשר, בין סכומים שהוצאו לצורך מניעה או הפחתה של פגיעה בסביבה, לבין סכומים שנשא התאגיד לצורך תיקון נזקים שנגרמו לסביבה ושיקומה" וכן "עלויות סביבתיות מהותיות שבהן התאגיד צפוי לשאת תוך הפרדה, ככל האפשר, בין סכומים שהתאגיד צפוי להוציא לצורך מניעה או הפחתה של פגיעה בסביבה, לבין סכומים שהוא צפוי להוציא לצורך תיקון נזקים שנגרמו לסביבה ושיקומה; עלויות צפויות כאמור יוצגו בחלוקה לעלויות צפויות עד תום השנה שבה פורסם התשקיף, עלויות צפויות לשנה שלאחריה ועלויות צפויות לשנים שלאחר מכן" (הדגשים אינם במקור).

מבדיקת הדוחות התקופתיים של כלל חברות המדגם לשנת 2022 עולה, כי חברות מעטות בלבד נתנו ביטוי כמותי כלשהוא לעלויות הסביבתיות בהן נשאו בפועל ו/או שבהן הן צפויות לשאת. כשליש מהחברות ציינו מפורשות במסגרת הדוחות התקופתיים כי עלויות אלו אינן מהותיות

עבורן ואילו יתר החברות⁸ לא סיפקו כל ביטוי כמותי בנושא עלויות סביבתיות במסגרת הדוחות התקופתיים. יודגש כי בדוחות התקופתיים של רוב החברות בהם לא ניתן ביטוי כמותי לעלויות הסביבתיות, פורטו במסגרת הפרק הרלוונטי סיכוני סביבה הרלוונטיים לפעילותן, עובדה המחזקת את הטענה בדבר הצורך בכימות קונקרטי כלשהוא לעלויות הסביבתיות בהן נשאו חברות אלו.

הדברים מקבלים משנה תוקף בכל הקשור לחברות המדגם המשתייכות לענפי פעילות עתירי סיכון סביבתי. מרבית החברות בענפים אלה לא סיפקו כל ביטוי בכל הנוגע לעלויות הסביבתיות בהן נשאו, וזאת על אף שרובן דירגו את סיכוני הסביבה כסיכונים מהותיים בעלי השפעה גבוהה על החברה.

עמדת הסגל

לעמדת סגל הרשות, על הנהלת התאגיד לבחון ולעגן קריטריונים המאפשרים זיהוי וסיווג עלויות שהוצאו או כאלו העתידות להיות משולמות, כחלק מהיערכות וטיפול החברה בסיכוני סביבה. קריטריונים אלו נדרשים להיות מוטמעים, הלכה למעשה, במערכות החברה לצורך כימות העלויות שהוציא התאגיד בפועל, ואף להילקח בחשבון כחלק מבחינת העלויות הצפויות בעת הכנת הגילוי הנדרש על פי סעיף 28(ז) לתוספת הראשונה לתקנות פרטי תשקיף.

2. ניהול ופיקוח על סיכוני איכות סביבה

ניהול סיכוני איכות סביבה מהווה נדבך חשוב במסגרת ניהול הסיכונים הכולל של תאגיד. תהליך זה מאפשר היערכות מקדימה של התאגיד והתאמת אופן פעילותו בהתייחס לסיכוני סביבה פוטנציאליים, ומשכך מסייע בהשגת יעדי העסקיים של התאגיד בטווח הארוך ולעמידת התאגיד בחובות הגילוי המוטלות עליו בקשר לניהול הסיכונים וסיכוני הסביבה בפרט. ניהול סיכונים אפקטיבי כולל כמה רכיבים עיקריים: זיהוי הסיכון, הערכת הסיכון, ניתוח גורמי הסיכון, ניהול הסיכון, בקרה וניטור שוטפים. בשל ייחודיותו של סיכון הסביבה, היערכות התאגיד לניהול סיכונים אלו דורשת משאבים ייחודיים, ידע רב והתמחויות שונות ומגוונות כגון: אקולוגיה, הנדסה, ארגון ושיטות. דירקטוריון התאגיד נושא באחריות להתוויית מדיניות לניהול סיכונים, ולפיקוח ובקרה על תהליכי ניהול סיכונים אלו.

2.1 מעורבות הדירקטוריון והנהלה

מקום בו סיכוני סביבה הינם מהותיים לפעילות החברות ו/או בענפים עתירי סיכון סביבתי, מצופה מדירקטוריון התאגיד, כגוף האמון על התווית המדיניות הכוללת ופיקוח על יישומה, לתת את דעתו על ההשפעות הנגזרות מיחסי הגומלין בין החברה ופעילותה העסקית ובין הסביבה ועל השינויים החלים בתחום הסביבתי ולהתאים את מדיניות התאגיד כך שתכלול התייחסות להתמודדות עם סיכוני סביבה, ככל שהשפעתם על התאגיד מהותית. כך לדוגמה, מצופה מהדירקטוריון לבחון את הצורך בהגדרת יעדים סביבתיים עבור התאגיד והאופן בו תיבדק עמידה בהם, להתייחס לתהליכי זיהוי ומיפוי של סיכונים סביבתיים הנובעים מפעילות

⁸ כ-64% מחברות המדגם.

התאגיד ומסביבתו, לוודא קיום מנגנוני עבודה לטיפול בהם וכן ממשקי תקשורת לדיווח שוטף בנושאים אלו לדרגי ההנהלה והדירקטוריון. בדרך זו תורם הדירקטוריון להטמעת תרבות ארגונית אשר רואה בסיכוני סביבה חלק אינטגרלי ממכלול סיכוני התאגיד, ואף מסייע בשיפור תגובתיות התאגיד לסיכונים וההזדמנויות הנובעים מתחום זה.

גיבוש מדיניות ניהול סיכוני איכות סביבה

מניתוח מענה חברות המדגם לשאלונים עולה, כי קיימת מעורבות מעטה של הדירקטוריון בכל הקשור לפיקוח על ניהול סיכוני סביבה. כך לדוגמא, ברובן המכריע של חברות המדגם לא גובשה מדיניות בנושא ניהול סיכוני סביבה כלל, ואף לא נהלים הכוללים הנחיות רלוונטיות בהקשר הסביבתי⁹. המצב בולט לרעה בחברות המשתייכות לענפי ה-'קלינטק' ו-'חיפוש נפט וגז' אשר פעילותן במהותה מזוהה כבעלת השפעה רבה על הסביבה.

בבדיקות פרטניות שערכנו נמצא כי בחלק מהמקרים בהם גיבש הדירקטוריון בפועל מדיניות ניהול סיכוני סביבה, לא נקבעו במסגרתה עקרונות לניהול סיכונים אלו, שיטות להפחתתם, יעדים סביבתיים ועוד. כמו כן, בחברות בהן נקבעו נהלים הכוללים הוראות רלוונטיות בתחום הסביבה, חלף קביעת מדיניות בנושא, נמצא במקרים רבים כי מדובר בנהלים 'טכניים' העוסקים בטיפול באירועים פרטניים (כגון: שריפה, דליפת חומרים וכדומה), ולא בנהלים הכוללים עקרונות מנחים להתמודדות עם סיכוני סביבה בכללותם ואופן ניהולם.

קבלת דיווחים ופיקוח שוטף

מפילוח מענה חברות המדגם לשאלונים עולה, כי אצל רובן המכריע¹⁰ חברי הדירקטוריון/ועדת דירקטוריון רלוונטית אינם מקבלים דיווחים עיתיים הנוגעים לסטטוס ניהול הסיכונים הסביבתיים בחברה, או לא מקיימים כלל דיונים בנושאים הרלוונטיים לתחום זה¹¹, כאשר אצל כרבע מכלל חברות המדגם מקבלת ההנהלה הבכירה דיווחים בנושא. עוד יצוין, כי בחלק ניכר מהחברות אשר מדווחות לגורם כלשהוא, אין הדבר נעשה באופן עיתי וסדיר, אלא אד הוק. כמו כן, במספר מקרים נקבעה תדירות בלתי סבירה בנסיבות העניין למתן דיווח בנושא (אחת לשנתיים לדוגמא).

עמדת הסגל

לעמדת סגל הרשות הדירקטוריון בתפקידו כאחראי על התוויית מדיניות התאגיד, הוא בעל תפקיד מרכזי ומכריע בעיצוב תרבות ניהול הסיכונים שלו לרבות סיכוני הסביבה, ובהתוויית דרכי ההתמודדות עם חשיפות מסוג זה. מעורבות הדירקטוריון בנושא הסביבתי חיונית

⁹ כ-71% מהחברות במדגם החברות הכולל, וכ-86% ו-76% מהחברות המשתייכות לענפי ה-'קלינטק' ו-'חיפוש נפט וגז' בהתאמה. על אף האמור, וכמצופה, רוב החברות המשתייכות לענפים עתירי סיכון סביבתי, גיבשו מדיניות בנושא או לכל הפחות נהלים הכוללים הוראות רלוונטיות בתחום זה.

¹⁰ כ-85% מהחברות במדגם החברות הכולל.

¹¹ רק אצל כ-15% מהחברות מקבלים חברי הדירקטוריון או ועדה מטעמו דיווחים עיתיים הנוגעים לסטטוס ניהול הסיכונים הסביבתיים בחברה.

להשגת יעדי העסקיים של התאגיד בטווח הארוך בהתחשב ביחסי הגומלין שלו מול הסביבה, ולפיתוח מחויבות ארגונית סביבתית. מעורבות זו חיונית ממילא גם לצורך עמידת התאגיד בחובות הגילוי המוטלות עליו בעניינים אלו כמפורט לעיל. מעורבות זו יכול שתבוא לידי ביטוי בכמה מישורים, כמפורט:

■ **גיבוש מדיניות בנושא ניהול סיכונים סביבתיים** הכוללת יעדים ועקרונות סביבתיים המנחים את פעילות החברה בניהול סיכונים סביבה. מדיניות כאמור תסייע בעיגון עקרונות לזיהוי, הערכה והפחתה של סיכונים סביבתיים פוטנציאליים, ותשמש ככלי בידי הדירקטוריון לפיקוח אחר אופן הטמעתם ויישומם על ידי ההנהלה הבכירה ולהפחתת הסבירות לפגיעה בסביבה.

■ **תרגום מדיניות ניהול סיכונים סביבה לנהלים אופרטיביים** המסדירים, בין היתר, דרכי פעולה לצמצום פוטנציאל התממשות סיכונים סביבה ומניעתם ככל הניתן, ולהתמודדות עם התממשות בפועל של סיכונים אלו, לרבות הסדרת עקרונות הגילוי הנדרש במקרים אלו.

■ **פיקוח אפקטיבי אחר הנושא הסביבתי והעלאתו באופן עיתי על סדר היום של דיוני הדירקטוריון**, תוך התמקדות בהבנת השלכות הסיכונים הסביבתיים על פעילות התאגיד. תדירות עדכוני הדירקטוריון תיקבע על ידי החברה בהתאם להשפעת הנושאים הסביבתיים על פעילותה.

2.2 זיהוי והערכת סיכונים סביבה

מניתוח מענה חברות המדגם לשאלונים בהתייחס לזיהוי והערכת סיכונים סביבה, עלו הממצאים הבאים:

ביצוע הערכת סיכונים סביבה

תהליך הערכת סיכונים נועד לאתר ולדרג את **מכלול** הסיכונים הפוטנציאליים העומדים בפני התאגיד ונובעים מתחום עיסוקו, תהליכי העבודה בו ומהסביבה בה הוא פועל לצורך עמידת התאגיד בחובות הגילוי המוטלות עליו בנדון. דירוג הסיכונים מבוצע על בסיס הערכת רמת החשיפה השירית לאחר התחשבות בבקורות הקיימות ובמידת יעילותן.

סיכונים סביבה נתפסים לעיתים רבות כבלתי רלוונטיים לתאגיד מסיבות שונות, החל מסבירות נמוכה להתממשותם, היעדר ידע ביחס למגמות האסדרה בתחום וקושי בכימות השלכות הפוטנציאליות על התאגיד, ומשכך ישנה חשיבות בביצוע הערכת סיכונים לצורך זיהוי מקיף ושיטתי של מכלול הסיכונים הסביבתיים הרלוונטיים לתאגיד, תוך יישום גישת המהותיות הכפולה¹². יצוין כי תקנים מקובלים בתחום ניהול סביבתי, כדוגמת תקן ISO14001 (הכולל הנחיות פרקטיות לזיהוי, בקרה וניטור של ההיבטים הסביבתיים בארגון), יכולים לסייע בידי התאגיד לגבש תהליך של הערכת סיכונים סביבה וטיפול בהם על פי מתודולוגיה סדורה.

¹² ראה סעיף 1.2 לעיל.

מניתוח מענה חברות המדגם לשאלונים ומבדיקות פרטניות שנערכו בהקשר זה, עולה כי **רובן המכריע של החברות כלל לא ביצעו הערכת סיכוני סביבה**¹³, כאשר לא מעט מחברות אלו משתייכות לענפי פעילות עתירי סיכון סביבתי. מעבר לכך, רק בכ-45% מהחברות אשר דירגו את סיכוני הסביבה הרלוונטיים להן כבעלי השפעה גבוהה, **בוצעה הערכה מוסדרת של סיכוני סביבה**.

נציין כי חלק מחברות המדגם התייחסו במענה לשאלון לבדיקות/ בקורות פרטניות שבוצעו על ידן ונועדו לוודא ציות להוראות רגולטוריות/ הנחיות בנושא איכות סביבה (כדוגמת הערכת סיכוני קרינה באתרי החברה, היערכות למבדק ISO14001, הערכת סיכוני בטיחות, בחינת עמידה במגבלות המשרד להגנת הסביבה בנוגע לרמת חשיפה מרבית לתדרי הרדיו (סלולר) וכדומה), כאל הערכת סיכוני סביבה מקיפה. בפועל, על אף שהבקורות המתוארות עשויות לסייע בהפחתת סיכוני סביבה, הן אינן עולות כדי הערכת סיכונים מקיפה, שכן ייעודם הינו מענה לסיכונים ספציפיים שהוסדרו במסגרת רגולציה/ הנחיות עבודה, ומשכך הן אינן מתייחסות לכלל סיכוני הסביבה שהחברה ניצבת בפניהם הנובעים, בין היתר, מאופי ודרכי פעילותה הייחודיים.

מתודולוגיית הערכת סיכוני סביבה ותדירותה

מניתוח מענה חברות המדגם לשאלונים בהתייחס למתודולוגיית סקרי סיכוני סביבה, אותרו הממצאים הבאים:

- **היעדר שימוש במתודולוגיה מקובלת** – חלק מסקרי הסיכונים שבוצעו לא נערכו על בסיס מתודולוגיה מקובלת¹⁴ הכוללת לרוב התייחסות לעוצמת הסיכון השורשי, אפקטיביות הבקורות ודירוג הסיכון השירי וכדומה, באופן שספק אם היו די כלים בידי מקבלי ההחלטות לקבוע את מהותיות סיכוני הסביבה לחברה ואת עוצמתם.
- **מכלול סיכוני הסביבה הפוטנציאליים** – חלק מהסקרים כללו התייחסות רק לסיכון של אי עמידה בהוראות הדין הסביבתי ולפגיעה במוניטין החברה, אך לא הקיפו את מכלול סיכוני הסביבה הפוטנציאליים לחברה.
- **היעדר יישום גישת המהותיות הכפולה** – לרוב נבחנה במסגרת הסקרים ההשפעה הפוטנציאלית של פעילות החברה על הסביבה, אך לא נכללה התייחסות להשפעות הפוטנציאליות של הסביבה על החברה ופעילותה (היינו סיכונים עסקיים המהווים תולדה של הסביבה החיצונית לחברה ובפרט שינויי אקלים)¹⁵.

¹³ בכ-71% מחברות המדגם לא בוצעה הערכה כאמור. בענף 'חיפוש נפט וגז' וכן בענפים 'חשמל' ו-'קלינטק', שיעור החברות שביצעו הערכת סיכוני סביבה נע בין 10% ל-21% בלבד.

¹⁴ נוסף כי תוצאות הניתוח מצביעות על כך שרוב ניכר של חברות המדגם לא מיישמות אף לא אחד מהתקנים המקובלים בתחום הסביבתי המקנים כלים לזיהוי וניהול מתודולוגי של גורמי הסיכון.

¹⁵ נציין לחיוב כי במרבית החברות המשתייכות לענפים 'אנרגיה', 'אנרגיה מתחדשת' ו-'מזון' אשר ביצעו הערכת סיכונים סביבתיים, נכללה התייחסות במסגרתה גם להשפעה של הסביבה על פעילות החברות.

■ **תדירות הערכת הסיכונים** – במספר מקרים לא נקבעה תדירות ברורה לביצוע הערכת סיכוני סביבה. במקרים אחרים עלה הפער בין מועדי הערכות סיכוני הסביבה על 10 שנים, תדירות שאינה סבירה בהתחשב בשינויים התכופים בתחום.

דיון בממצאי הערכת הסיכונים והטיפול בהם

ב-62% מהחברות בהן בוצעה הערכת סיכוני סביבה בשלוש השנים האחרונות, תוצאות הערכת הסיכונים והשלכותיה לא הוצגו בפני הדירקטוריון או ועדה רלוונטית מטעמו, עובדה אשר יש בה כדי לחזק אמירות לעיל לעניין מעורבות בלתי מספקת של אורגנים אלו. יצוין כי בחלק מהמקרים הוצגה הערכת הסיכונים להנהלת הארגון או למנכ"ל החברה.

בכל הקשור לטיפול בפערים שאותרו במסגרת הערכת הסיכונים, נמצא כי במרבית החברות אשר ביצעו הערכת סיכונים, נקבעו יעדים לתיקון הליקויים וליישום ההמלצות¹⁶. עם זאת, בכ-75% מחברות אלו הטיפול בפערים טרם הושלם נכון למועד עריכת הביקורת.

עמדת הסגל

סגל הרשות רואה בהערכת סיכונים סביבתיים כלי חיוני להבנת ההשפעות הסביבתיות הפוטנציאליות החלות על התאגיד. הערכה זו מאפשרת זיהוי היבטים ומפגעים סביבתיים הרלוונטיים לחברה, כימות ההסתברות להתממשות הסיכונים והשלכותיהם, איתור פערים בעמידת התאגיד ברגולציה ובתקנות סביבתיות, שיפור תהליכי העבודה, עמידת התאגיד בחובות הגילוי המוטלות עליו בעניינים אלו ועוד. מומלץ כי הערכת הסיכונים תבוצע על בסיס מתודולוגיה מקובלת ובתדירות ההולמת את מורכבות התהליכים ורמות הסיכון בתאגיד, וכי תוצאותיה והשלכותיה יובאו לידיעתו ואישורו של הדירקטוריון כחלק מתפקידו הפיקוחי. כמו כן, מומלץ כי הערכה כאמור תקיף את מכלול סיכוני הסביבה הפוטנציאליים הנובעים מתהליכי העבודה ומאופי הפעילות על פי גישת המהותיות הכפולה, ואף תכלול תכנית לצמצום חשיפות שאותרו במסגרתה.

משנקבעו יעדים לתיקון הליקויים ויישום ההמלצות, על הנהלת החברה לקיים פיקוח אפקטיבי להבטחת נאותות ושלמות העמידה בהם ולעדכן את דירקטוריון החברה בנושא.

בחברות בהן הסיכונים הסביבתיים מהותיים לפעילותן, מומלץ לשקול יישומו של אחד מהתקנים המקובלים בתחום ניהול הסביבה. יישום תקנים אלו עשוי לסייע באופן ניהול הסיכונים הלכה למעשה, באמצעות עיגון מסגרת מתודולוגית לטיפול בהיבטים סביבתיים.

2.3 קביעת תכנית עבודה בנושא ניהול סיכוני סביבה ופיקוח אחר יישומה

תכנית עבודה בנושא ניהול סיכוני סביבה מהווה למעשה נגזרת של הליך הערכת הסיכונים, ונועדה לקבוע דרכי טיפול הלכה למעשה בסיכונים השונים, ולמזער ככל הניתן את התממשותם ו/או את השלכותיהם על התאגיד. תכנית העבודה נקבעת על בסיס דירוג הסיכונים, מתעדפת

¹⁶ ב-72% מהחברות שביצעו הערכת סיכוני סביבה הן בשלוש השנים האחרונות והן בכלל, נקבעו יעדים לתיקון הליקויים וליישום ההמלצות.

את אופן וזמני הטיפול בכל אחד מן הסיכונים שזוהו, וכן מגדירה את זהות הגורמים האחראיים לטיפול בהם בפועל. קיום תכנית עבודה לטיפול בסיכונים סביבה, מהווה כלי שרת בידי ההנהלה והדירקטוריון למעקב ופיקוח אחר יישום המדיניות והערכת אופן התמודדות התאגיד עם הסיכונים אליהם הוא חשוף.

מניתוח מענה חברות המדגם לשאלונים עולה, כי בכ-28% מהחברות בהן בוצעה הערכת סיכונים סביבה¹⁷ לא נקבעו יעדים, פעולות ולוחות זמנים להתמודדות החברה עם סיכונים סביבתיים¹⁸. יצוין כי בחברות בהן נקבעה תכנית עבודה כאמור, היא אושרה ואף יושמה בפועל בדרך כלל על ידי ההנהלה, ללא מעורבות ו/או עדכון של דירקטוריון החברה.

עמדת הסגל

לעמדת סגל הרשות, מומלץ כי הנהלת החברה תפעל להגדרת תכנית עבודה בתחום ניהול סיכונים סביבה, מקום בו זיהתה החברה סיכונים אלו כרלוונטיים לפעילותה. ראוי כי תכנית זו תיגזר ממדיניות ניהול סיכונים הסביבה שגובשה על ידי הדירקטוריון ומהערכת סיכונים סביבה, ותקבע דרכי פעולה להתמודדות החברה עם סיכונים סביבתיים הן במישור של צמצום ההסתברות להתממשותם והן במישור של מזעור ההשלכות הנובעות מהם.

יודגש כי מקום בו סיכונים הסביבה מהותיים לחברה, מומלץ כי הדירקטוריון יאשר את תכנית העבודה ואף יעודכן באופן יישומה בפועל.

2.4 מתודולוגיית קביעת מהותיות סיכונים סביבה ואופן יישומה

בבוא תאגיד לבחון את מהותיות סיכונים הסביבה לפעילותו, יילקחו בדרך כלל בחשבון שורה של גורמים ובין היתר: הסתברות להתממשות הסיכון, אפקטיביות יכולתו למנוע/ לצמצם את החשיפה לסיכון, היבטי פעילות היוצרים סיכונים מהותיים בתחום זה, עלויות והשלכות פוטנציאליות של סיכונים אלו, היסטוריית אירועים והתממשות סיכונים סביבתיים בתאגיד או בתאגידים דומים בענף, היבטי מוניטין ועוד. במסגרת הביקורת נבחנה המתודולוגיה אשר אומצה על ידי חברות המדגם לצורך קביעת מהותיות סיכונים הסביבה, והאופן בו יושמה הלכה למעשה.

מניתוח מענה החברות לשאלונים עולה, כי **מרבית החברות**¹⁹ אשר דירגו בדוחות התקופתיים את סיכונים הסביבה כסיכון מהותי בעל השפעה גבוהה או בינונית, **ביססו את דירוג המהותיות על הערכות הנהלה או גורמים פנימיים אחרים (מבקר פנימי למשל), על אף שבחלק ניכר מהמקרים נערכה בחברות אלו הערכה סדורה של סיכונים סביבה שנועדה, בין היתר, לסייע לחברה בהערכת מהותיות סיכונים הסביבה ופוטנציאל ההשפעה של סיכונים אלו עליה. למעשה, רק מעטות מהחברות אשר ביצעו הערכה של סיכונים איכות סביבה (מעט יותר מ-25% מכלל**

¹⁷ יוזכר כי רק בכ-29% בלבד מחברות המדגם בוצעה הערכת סיכונים סביבה.

¹⁸ בחברות המסווגות תחת ענף פעילות 'חיפושי נפט וגז', למשל, לא נערכה תכנית עבודה בנושאים סביבתיים באף לא אחת מן החברות.

¹⁹ כ-67% מהחברות.

חברות המדגם), הסתייעו בה ככלי להערכת מהותיות הסיכון לצורך מתן גילוי במסגרת הדיווח התקופתי²⁰.

עמדת הסגל

כאמור בסעיף 2.2 לעיל, סגל הרשות רואה ביישום תהליך הערכת סיכונים סדור המתבסס על מתודולוגיה מקובלת (דוגמת סקר סיכונים) כלי חשוב להבטחת נאותות הזיהוי, הגילוי ודירוג כלל גורמי הסיכון הרלוונטיים לחברה במסגרת דוחותיה התקופתיים. מומלץ כי תוצרי תהליך זה יהוו בסיס לדיון בדירקטוריון בנוגע לגורמי הסיכון הסביבתיים הרלוונטיים לחברה, מהותיות סיכונים אלו ונחיצות הגילוי על אודותיהם במסגרת הדוחות התקופתיים של התאגיד, כנדרש על פי דין.

²⁰ רק כ-17% מהחברות בהן בוצעה הערכת סיכוני סביבה, הסתייעו בה ככלי להערכת מהותיות הסיכון לצורך מתן הגילוי במסגרת הדיווח התקופתי.